

MR BOGDAN ĐORĐEVIĆ

Pedagoški fakultet

Sombor

PREGLEDNI ČLANAK

REVIEW

UDK: 371.3::78

BIBLID: 0353-7129, 13(2008)3, p.133-148

MUZIČKA UMETNOST KAO SREDSTVO ESTETSKOG VASPITANJA U RAZREDNOJ NASTAVI

Rezime: Namera ovog rada je da ukaže na ulogu muzike i nastave Muzičke kulture u razvoju i kultivisanju muzičkih sposobnosti učenika u razrednoj nastavi. Muzika, posebno slušanje umetničke muzike, osnova je razvoja muzičkih i estetskih sposobnosti. Interesovanje i muzička osetljivost su primarne dispozicija od čijeg razvoja zavisi razvoj i kultivisanje učenikovih sposobnosti da opazi, doživi, vrednuje i stvori lepo. Navedeni su nalazi mnogih autora iz estetike, estetike muzike, muzičke pedagogije i psihologije muzike. Posebno je naglašena uloga nastave i nastavnika Muzičke kulture značajnog za razvoj muzičkih i estetskih sposobnosti učenika. Osnovni zadatak nastavnika je da u nastavi kreira stimulativnu situaciju u kojoj će učenik i njegov odziv na estetske vrednosti muzike biti centralno pitanje estetskog i muzičkog obrazovanja i vaspitanja, a sam estetski doživljaj osnova učenja i model za sve druge vrste doživljaja. Iz navedenih razloga u ovom članku se sem pojmovnih razjašnjenja muzičke umetnosti, ciljeva i zadataka nastave Muzičke kulture, govori i o značaju i ulozu umetničke muzike u razvoju estetskih dispozicija i estetskih sposobnosti učenika razredne nastave.

Gljučne reči: umetnost, muzika, estetika, nastavnik, sposobnosti.

I Uvod

Danas se u analizi stanja muzičke kulture sve više ukazuje na značajne razlike između muzike koja se kao predmet uči u školi i one koja se sluša van škole. Ovakva odvojenost ili sukobljenost se sve teže prevazilazi, posebno u okolnostima smanjivanja fonda časova nastave Muzičke kulture i načina na koji se ona danas izvodi u školi. Muzika koju učenici uče u školi i način učenja vrlo često su u neskladu sa egzistencijalnim i ekspresivnim potrebama učenika jer muzika nije usmerena prema učeniku, već više prema nekom drugom vremenu kada učenik treba da postane istinski ljubitelj muzike. Previše se insistira na znanju i vežbanju veština, a premalo na razvoju muzičkih

dispozicija, kao što su interesovanje za muziku, muzička osetljivost i kreativnost. Bez obzira što pri usvajanju muzičkog znanja i muzičkih veština početni rezultati izgledaju dobro i prihvatljivo, za nastavnike je daleko važnije, ali i teže, posebno zbog složenosti postupaka i potrebnog vremena, da kultivišu navedene dispozicije. One će se razvijati samo ako se podstiču u dužem periodu i ako se u postupku njihovog ispoljavanja kontinuirano potkrepljuju. Uzajamno dopunjavanje znanja, veština i dispozicija je osnovni zadatak nastave i nastavnika, posebno u razrednoj nastavi. Estetsko vaspitanje danas u uslovima savremenog života dobija nove dimenzije i novu ulogu u životu svakog pojedinca i društva u celini. Nova saznanja o položaju čoveka u savremenom društvu u prvi plan ističu razvoj stvaralačkih sposobnosti i njihov doprinos razvoju nauke, tehnike i kulture jer skoro svaka ljudska delatnost i svaka profesija zahteva sve više estetski ukus, kreativnost i inventivnost, koje se, pre svega, stiču estetskim vaspitanjem. Savremene koncepcije estetskog vaspitanja više ne polaze od stava da estetska kultura karakteriše samo zrelu ličnost, već da je ono faktor razvoja fizičkih i psihičkih sposobnosti deteta, i to svakog deteta. Razlog tome je što svako dete, manje ili više, ima sposobnost da opaža, doživljava, vrednuje i stvori lepo. Zato savremena škola u nastavi i svim drugim vannastavnim aktivnostima, a posebno u umetničkim predmetima u razrednoj nastavi (maternji jezik, likovna kultura i muzička kultura), ima zadatak da učenike upozna sa svetom umetnosti i sa lepim u svom okruženju (prirodi i društvenim odnosima). To će omogućiti da učenici na samom početku svog školovanja usvoje odgovarajuće znanje, formiraju odgovarajuće navike i tako razviju estetske sposobnosti kao uslov formiranja svog početnog estetskog iskustva. Tako je i u slučaju muzike koja kao oblast ili područje umetnosti, kao poseban jezik umetnosti, pripada području muzičke estetike, čiji je osnovni zadatak da prouči estetska svojstva muzike i to sa aspekta estetskog saznanja (čulnog uživanja) i racionalnog saznanja koje podrazumeva da se muzika osim čulima, doseže i umom. Muzika svojim izražajnim sredstvima snažno deluje na osećanja i tako određuje odnos čoveka prema stvarnosti. To potvrđuje i stav D. Mitrovića (1967) koji smatra da je muzika od svih umetnosti najbliža čovekovom srcu i njegovim osećanjima i da razvija ljudska osećanja u svoj njihovoj dubini i snazi. Ovakva dejstva imaju samo muzička dela koja pripadaju umetničkoj muzici, čije slušanje nas ne udaljava od života, već doprinosi njegovom kvalitetu. Zato je estetsko muzičko iskustvo, kao primarna potreba deteta i jedna od primarnih formi detetovog iskustva, važan faktor ne samo muzičkog razvoja već i estetskog vaspitanja.

II POJAM, CILJ I ZADACI MUZIČKE UMETNOSTI U OSNOVNOJ ŠKOLI

Umetnost je predmet izučavanja estetike koja se najčešće označava kao nauka o lepom, naročito u umetnosti kao najpotpunijem izrazu lepog. Umetnost, prema raznim definicijama, proizvodi lepo, ona je ekspresija, daje oblik i izaziva estetske doživljaje. Ona nije delo prirode, već je uvek veštačka i estetska. Ona je stvaralaštvo koje pričinjava estetsko uživanje. Kao takva, ona je krajnji cilj nastave Muzičke kulture koja mora imati naglašenu vaspitnu ulogu, jer svet umetnosti i lepog ima, pre svega, vaspitnu ulogu.

1. Pojam muzičke umetnosti

Muzička umetnost se može odrediti kao umetnost ljudskog izražavanja tonovima i njihovim kombinacijama. Muzika je umetnost koja tonovima odražava čovekova osećanja, misli i doživljava jer u sebi sadrži više različitih izražajnih elemenata (sredstava). Ritmizirana melodija kao osnova muzike ukazuje na izražajnost koja prvenstveno zavisi od strukture muzičkog dela, odnosno od intervala, ritma, metra (mere), tempa, harmonije, dinamike i boje. Navedene izražajne karakteristike doživljavam kao sintezu pojedinosti, kao muzički oblik (formu) u kome svako izražajno sredstvo deluje u skladu sa drugim, u kome se one isprepliću i stapaju u celinu. Pojam muzičke umetnosti, sa stanovišta muzikologije, određuje se sa aspekta njenog trajanja, prostora i kretanja. Muzika je vremenska umetnost jer muzičko delo teče u vremenu, što omogućuje da se sagleda u celini, odnosno da je za njegovo sagledavanje (slušanje) potrebno vreme. Ovakvo određenje osnovu ima u samoj osobini zvuka, odnosno u metro-ritmičkoj okosnici jer su metrika i ritmika dve strane kontinuiranog muzičkog toka u vremenu. Metrika proučava raspored u muzičkom toku, a ritmika se bavi relativnim odnosima trajanja zvučnih fenomena. Vreme u muzici je subjektivno doživljeno vreme koje određuje tempo koji predstavlja brzinu kretanja metričkog osnova nekog ritmičkog toka. Fenomen prostornosti (voluminoznosti) u muzici ukazuje na njenu strukturalnu prostornost (ispunjenost tonskim materijalom) i tonsko-emisionu prostornost, koje treba razlikovati od ekspresivne prostornosti koja je posebno prisutna pri slušanju programske muzike (vanmuzičke predstave – slike). Muzika je i zvučno kretanje koje je tesno povezano sa fenomenom irealnog zvučnog prostora koji je rezultat ekspresivnog svojstva muzike, što ukazuje da utisci prostora i kretanja u muzici ukazuju na ritam, a ne na melodiju. Ritam je osnovni činilac muzičkog kretanja i predstavlja apstrakciju fenomena muzičkog kretanja u zamišljenom tonskom prostoru.

2. Cilj i zadaci muzičke umetnosti u osnovnoj školi

Muzička umetnost je osnova muzičkog razvoja, ali i važan činilac učenikovog estetskog, sazajnog, moralnog, psihomotornog i socijalnog razvoja. Kao takva, ona ima nezamenljivu vaspitnu ulogu iako njen vaspitni značaj nije i jedini oblik društvene vrednosti. Ona prožima dete i čini izvor njegovog životnog zadovoljstva, pozitivnih emocija, i estetskog doživljavanja, što je pretpostavka razvoja njegovih estetskih sposobnosti. Postavljen cilj (šta treba postići), pre svega, usmeren je na razvoj muzičkih dispozicija učenika i stvaranje navika za aktivno bavljenje muzikom (slušanje muzike, pevanje i sviranje) i na toj osnovi podsticanje učenikovih stvaralačkih sposobnosti, njegovog kognitivnog, afektivnog i etičkog razvoja. Učenikovo aktivno bavljenje muzikom doprineće razvoju i kultivisanju muzičkih dispozicija, kao što su interesovanje, radoznalost, muzička osetljivost i kreativnost. Na ovaj način će učenik biti osposobljen da oseti karakter i raspoloženje muzičkog dela, da razume muzički izraz i doživi emocionalan odnos prema muzičkom delu, da ga opaža, upoređuje i vrednuje, ali i da stvara muziku. Navedeno

ukazuje da je osnovni cilj razvoj opšte muzikalnosti koju poseduje svaki učenik, svako zdravo dete, čije stanje čula sluha može da primi zvučne kvalitete, da ih sa pažnjom opaža, pamt i, sve do doživljaja muzike, pri čemu je važna uloga svesti. Sve navedeno ukazuje da je razvoj estetskih sposobnosti osnova učenikove senzibilnosti, njegovog stvaralačkog angažovanja i privrženosti estetskim vrednostima svega što ga okružuje. Polazeći od toga da muzička umetnost najuverljivije funkcioniše kao animator vrednosti, estetski pristup obrazovanju nudi velike mogućnosti za zadovoljavanje učenikovih potreba za muzikom jer u razrednoj nastavi ona njemu predstavlja izvor zadovoljstva i lepog ali i svojevrsnu igru. Zadatak nastave i nastavnika je da pođe u susret navedenim potrebama učenika, što podrazumeva uvođenje vrednih dela muzičke umetnosti i stvaranje takve stimulatívne atmosfere koja će učenicima omogućiti kvalitetno opažanje, doživljavanje, vrednovanje i eventualno stvaranje muzike. Kontakt učenika sa umetničkom muzikom podrazumeva širok spektar različitih aktivnosti (delatnosti), i to u različitim kontekstima (nastavi Muzičke kulture, ostalim predmetima, slobodnim aktivnostima, horu, orkestru, produženom boravku, na koncertima i sl.) u kojima je estetski doživljaj osnova svega, pa i model za sve druge doživljaje. Sve navedeno ukazuje da je osnovni zadatak nastave razvoj estetskih sposobnosti, sticanje i kultivisanje estetskog senzibiliteta učenika i da su učenik, stimulatívna sredina i reagovanje učenika (doživljaj) kao odziv na vrednosti muzičke umetnosti osnova nastave Muzičke kulture u razrednoj nastavi.

III MUZIČKA UMETNOST I RAZVOJ ESTETSKIH DISPOZICIJA

Svako dete ima mogućnost za estetsko vaspitanje jer ne nasleđuje gotove estetske sposobnosti, već samo osnove (dispozicije) za to. Dispozicije se određuju kao osnova nekog svojstva ili delatnosti u psihičkom životu i ponašanju, kao latentni uslov ponašanja i doživljavanja. Nasledne dispozicije su rezultat genetskih osobina roditelja, a stečene su rezultat iskustva, učenja i navikavanja. Skoro svaka osobina ličnosti je podložna uticaju gena, i obrnuto. Od stepena razvoja dispozicija zavisi i kvalitet sposobnosti. Na kvalitet estetskih sposobnosti, osim dispozicija, utiču i socijalna sredina, pedagoški uticaji i aktivnost deteta. Kada je reč o vaspitanju i obrazovanju učenika u razrednoj nastavi interesovanje je ključna dispozicija jer je to unutrašnje motivisana aktivnost koja se obavlja radi nje same i sa zadovoljstvom. Iz navedenih razloga uloga nastavnika je da pođe u susret tim dispozicijama, da ih kultiviše i podstiče, i to u kontinuitetu. Većina dispozicija se razvija posmatranjem i oponašanjem uzora, stvaranjem uslova za njihovu primenu i potkrepljivanjem. One se ne mogu steći učenjem iz knjiga, a previše insistiranja na znajući i vežbanju veština može da utiče i negativno na razvoj dispozicija.

1. Interesovanje za muzičku umetnost

Dete po svojoj prirodi pokazuje značajno interesovanje za sve što ga okružuje i rado se okreće izvoru zvuka. Ovo početno interesovanje je osnova buduće aktivnosti, prvi dijalog sa muzikom i početak njegovog muzičkog iskustva. Uloga roditelja

u ovom periodu, a kasnije vaspitača i nastavnika, jeste da “pođu” u susret detetovim potrebama u početku izazivanjem, a kasnije podsticajima (spoljašnja motivacija) i kultivisanjem. Interesovanje je primarna dispozicija (unutrašnja motivisanost), to je aktivnost koju dete rado obavlja i ono je osnova za razvoj sposobnosti saznanja i uslov uspešnosti. Psihološki posmatrano ono je osobina ličnosti koja se zasniva na znanju, osećanjima i iskustvu. Ova unutrašnja motivisanost nakon rođenja deteta ima refleksni karakter, koji se kasnije u detinjstvu do polaska u školu ispoljava otkrivanjem novog, u radoznalosti, prijatnosti, zadovoljstvu i uspešnosti. Rezultat unutrašnje motivacije je razvoj sposobnosti koje podrazumevaju aktivnost, pažnju i maštu, što je posebno važno za proces učenja. Interesovanje za umetnost i za muziku je trajna dispozicija, osobina muzičke ličnosti i kombinacija različitih sposobnosti za subjektivno delovanje i doživljaj lepog i ukazuje na stepen razvoja estetskih sposobnosti. Nije dobro ako se u učenju i sticanju znanja zanemari interesovanje za muziku, kao što ni posedovanje interesovanja bez znanja nije korisno. Istraživanje (Bogunović, 1988) je potvrdilo da unutrašnja motivacija za muziku zavisi od radoznalosti, postignuća i aspiracije. Iz navedenih razloga faze muzičkog razvoja treba prihvatiti kao očekivane mogućnosti ili očekivan stepen muzičkih sposobnosti, i to različito za svakog učenika. Ovakav optimalan stepen mogućnosti učenika podrazumeva i “optimum uticaja”, što pre svega zavisi od podsticajnih mera, podrške, pažnje, pomoći, vežbanja, očekivanog uspeha i stepena aspiracije. Iz navedenih razloga nastavnik je dužan, pod pretpostavkom da je prethodno upoznao muzičke sposobnosti učenika, da svakom učeniku pruži pravu meru stimulacije, ni previše ni premalo, već samo onoliko koliko je to potrebno. Upoznavanje učenika je kompleksan postupak i pretpostavka uspešnog rada. Pažljivim postupanjem, u razgovoru sa učenikom i njegovim roditeljima, nastavnik će uspešno sagledati dosadašnje učenikovo muzičko iskustvo u odnosu na njegovo pevanje, sviranje, interesovanje, porodične prilike, muzikalnost njegovih roditelja i sl. Pored navedenog veoma pažljivo i nenametljivo treba ispitati učenikov sluh pomoću zadatog ritma ili tonskog niza na klaviru i to uz pomoć pesmice koja je detetu već poznata (primer: Ringe ringe jaja). Procena muzikalnosti učenika je osetljivo pitanje i ne treba donositi konačne procene. Ovako pobuđeno interesovanje deluje stimulatивно na učenje i učenikov odnos prema muzici jer prvi uspeh doprinosi razvoju interesovanja. Preterano forsiranje postojećeg interesovanja doprinosi njegovom opadanju. Uloga nastavnika je zbog toga da prvo ponudi one nastavne sadržine koje su učenicima bliske i poznate, a to su brojalice, dečije pesme, muzičke igre i prepoznatljiva dela programske muzike. Programska muzika u svojoj osnovi ima sadržaj (van muzičko značenje) koji opisuje, imitira, oponaša svet oko nas. Ona je kao poezija, bajka, priča o pojavama koje imaju karakterističan zvuk ili šum koji izaziva kod učenika određene emocije jer im šalje emotivne poruke a u dečjem umu izaziva stvaranje predstava, izaziva doživljaj i metaforične odgovore. Na primeru bajke, učenicima treba ponuditi već poznata dela kao što su Bumbarov let (N. R. Korsakov), Peća i Vuk (S. Prokofjev), Krcko Oraščić (P. I. Čajkovski) i sl. Ovakve muzičke bajke su poetizovane čežnje jer se dva sveta mogu osetiti i doživeti ali se ne mogu dodirivati. Slušajući ovakvu muziku, učenik stvara sopstvene predstave u kojima preobražava stvarnost, menja svet i daje mu

nov kvalitet. Programska muzika, (prema: E. Kamenov, 2001) posvećena prirodi zbog svoje emotivne poruke budi odgovarajuće emocije i tako doprinosi razvoju ekološke kulture učenika. Dečje pesme (Al' je lep ovaj svet, Prolećna pesma, Na livadi) ali i muzičke kompozicije (Karneval životinja, Vltava, Četiri godišnje doba, Ševina pesma, Valcer cveća) su samo neki primeri koji mogu integrisati nastavu Muzičke kulture i ekološke sadržaje. Pobuđeno interesovanje može učenika motivisati da sluša i ovakvu muziku. Važno je znati da se mnoge muzičke aktivnosti ne mogu ostvariti bez pobuđenog interesovanja (kultura glasa, aktivno slušanje muzike, složno sviranje i pevanje). Primer pobuđenog interesovanja (situaciono interesovanje) u slučaju slušanja muzike se uglavnom ostvaruje u uvodnom delu časa, kada nastavnik najavljuje nastavnu sadržinu i na taj način omogućava učenicima da slobodno i spontano ispolje svoje utiske o muzici, o svom doživljaju i vrednostima muzike, da pitaju i sl. Prethodni dogovori, mali podsticaji, podrška i potkrepljivanje su važni elementi stimulativne atmosfere u nastavi Muzičke kulture.

2. Muzička umetnost i razvoj estetske osetljivosti

Estetska osetljivost (senzibilnost) je najvažnija dispozicija i najviši vid estetskih sposobnosti. Estetska osetljivost pripada sferi afektivnog reagovanja na estetske vrednosti umetničkog dela i kao takva neposredno utiče na razvoj sposobnosti estetskog vrednovanja, preferencije i estetskog ukusa. Ovi vidovi reaktivnog potencijala su osnove estetskog vaspitanja i svih aktivnosti koje učeniku omogućavaju da slušanjem muzike obogati svoj vizuelni senzibilitet i tako ostvari svoj estetski doživljaj muzike. Muzička isetljivost ili osetljivost na kvalitet muzike ili njenog izvođenja je suštinska odrednica i nužan uslov muzikalnosti, pri čemu se muzikalnost i “muzički talenat” određuju kao sinonimi muzičke sposobnosti na najvišem nivou. Muzikalnost kao “globalno svojstvo”, kao složena sposobnost, urođena je i u njoj je osnova muzičke osetljivosti na visinu, jačinu i trajanje tona, osećanje za ritam i harmoniju i obim muzičkog pamćenja. Osetljivost koja omogućava da se uoče razlike u visini tona je najočigledniji fenomen akustike i najvažniji dijagnostički znak muzikalnosti. Sposobnost razlikovanja visine tona se utvrđuje na različite načine. Dobro je koristiti testove izbora viši – niži; isto – različito i to primenom čistih tonova tonalne muzike. Igre tonova na metalofonima, različite pesmice koje učenici već znaju su samo neke od mogućnosti da se kroz igru omogući fiksacija tonova toničnog trozvuka (do-mi-sol) koja je najvažnija za razvoj sposobnosti razlikovanja visine tonova. Primeri: pesma Jesen (sol-mi), Na kraj sela (mi-fa-sol), Mi idemo preko polja (re-mi-fa-sol), Do vrha je stigao (do-sol), Vejavica (do-sol). Istraživanje E. Vintera (prema: K. Mirković - Radoš, 1996) ukazuje da razvoj muzičke osetljivosti i muzikalnosti zavisi od ranog muzičkog iskustva, od podsticaja u porodici. Roditelji koji uživaju u muzici, pevaju i sviraju deci, bogate njihovo muzičko iskustvo i tako razvijaju njihovu muzičku osetljivost, koja je osnova razvoja njihove muzikalnosti. Estetska osetljivost za vrednost muzike kao dispozicija predstavlja uslov formiranja estetskog ukusa, odnosno estetski ukus kao oblik reagovanja na vrednost muzike ukazuje na nivo razvoja estetske osetljivosti.

Estetski i muzički ukus kao trajnija dispozicija i kao ukupnost svih preferencija je rezultat kvalitetnog opažanja muzike, većeg znanja i razumevanja muzike, kvalitetnog doživljaja i vrednovanja muzike. To je doživljaj vrednosti muzičkog dela u vidu zadovoljstva koje predstavlja i akt svesti. Osim muzičkom osetljivosti, muzički ukus je uslovljen estetskim vaspitanjem, kultivizacijom emocija i opštom kulturom. Učenje, ponavljanje, doba i inteligencija su takođe značajni činioci formiranja muzičkog ukusa. U učenju važan je uticaj starijih, a posebno nastavnika jer je on vrlo često prvi i jedini koji učenika upoznaje sa lepim i vrednim u muzici. Učenik na taj način ostvaruje svoj prvi emotivni odnos prema muzičkom delu koje sluša, od čega u mnogome zavisi i njegov odnos prema muzici u budućnosti. Ponavljanje ima za cilj da stvori emocionalni odnos prema muzičkom delu, da unapredi taj odnos, jer to doprinosi većem dopadanju muzike. Inteligencija je važan faktor jer od nje zavisi koliko i kako će učenik svoje utiske i znanje trajno usvojiti i primenjivati u svom izboru muzike. U razrednoj nastavi muzički ukus je još neodređen zbog nedovoljnog muzičkog iskustva, što ukazuje da se ukus, kao deo afektivnog razvoja, može razvijati pod uticajem stimulativne sredine, kultivizacijom estetskog doživljaja muzike i uz pomoć kvalitetnih muzičkih informacija. To je moguće jer su učenici fleksibilni i skloni da prihvate različite informacije i stavove odraslih. Muzički ukus zbog konfuzije u mišljenju o subjektivnom i objektivnom, zbog prenaplašene emocionalnosti, u ovom periodu razvoja se odlikuje površnim ocenama, što je rezultat učenikove estetske percepcije koja je elementarni oblik njegovog mišljenja. Iz navedenih razloga slušanje umetničke muzike je primarni zadatak bogaćenja učenikovog muzičkog iskustva, što će doprineti razvoju i formiranju učenikovog muzičkog ukusa.

Estetska preferencija je elementarni oblik afektivnog reagovanja na estetsku vrednost umetničkog dela, forma estetskog ponašanja izazvana ekspresivnim svojstvima umetničkog dela. Ona podrazumeva kratkoročnu procenu dopadanja i estetski akt posmatrača umetničkog dela u čijoj se osnovi nalazi estetski doživljaj koji je izazvan osećanjem vrednosti. Sa stanovišta deskriptivne fenomenologije, M. Gajger (prema: M. Uzelac, 1993) estetski doživljaj određuje kao mešavinu dopadanja i uživanja, u kojoj prevlađuje čas dopadanje, čas uživanje. Samo dopadanje Gajger označava kao odgovor subjekta, kao predracionalni sud (stav) koji ukazuje na estetsku vrednost predmeta i kao delatnost subjekta u odlučivanju. Za razliku od dopadanja, estetsko uživanje (zadovoljstvo) nije odgovor, već emotivna reakcija na predmet dopadanja i kao takva ona je akt svesti o onome što nam to delo znači. Pitanje muzičkog značenja (prema: M. Antović, 2004) pripada području semionike muzike. Muzika za slušaoca po Antoviću nosi određene poruke i izaziva emocije i iskaze. Kao i u jeziku te poruke su metaforične pa su i odgovori metaforični što ukazuje da je metafora ključna za opis muzike i njeno razumevanje. Muzička preferencija je kratkoročna procena dopadanja i ne predstavlja stepen muzikalnosti, već estetski akt slušaoca muzičkog dela, odnosno doživljajima izazvano dopadanje. Istraživanje C. V. Valentajn (prema: K. Mirković – Radoš, 1996) ukazuje da deca već sa šest godina “znaju” šta je “dobro” i “lepo” od onoga što su slušali, a istraživanje W. V. Mej da na preferencije dece veliku ulogu imaju porodica, mediji i vršnjaci. Navedeni rezultati ukazuju da se temelji muzičke preferencije postavljaju još u detinjstvu i da samo kontinuirano izlaganje muzici (slušanje umetničke muzike) i vežbanje u

estetskom vrednovanju može doprineti razvoju i kultivizaciji muzičke preferencije, od čega zavisi i kasnije formiranje muzičkog ukusa. Za nastavnu praksu pri formiranju i kultivisanju muzičkih preferencija važno je što češće slušanje vrednih dela umetničke muzike (ponovljeno slušanje doprinosi većem dopadanju) i vežbanje u njenom vrednovanju, što će doprineti ne samo dobrom raspoloženju već i većem interesovanju za tu vrstu muzike. U razrednoj nastavi nastavnik svoj izbor treba da usmeri na vredna dela programske muzike koja su deci već poznata i čija je estetska vrednost proverena. Kratka muzička dela programske muzike zbog svog deskriptivnog karaktera (slikovitosti) i emocionalnosti su bliska mlađim učenicima, pa ih oni lakše opažaju i doživljavaju.

3. Muzička umetnost i razvoj ostalih dispozicija

Interesovanje za muziku, muzička osetljivost i muzikalnost su najvažnije dispozicije za razvoj estetskih sposobnosti. Osim navedenih, dispozicije su i radoznalost, druželjubivost, ali i dispozicije koje se odnose na anatomsku-fiziološku ispravnost čula, nervnih puteva i moždanih struktura. Radoznalost je dispozicija koja ukazuje na odnos učenika prema okolini u težnji da se ona ispita i upozna, naročito nešto novo. Ona je opštija dispozicija od interesovanja. Radoznalost je važna za muzički i estetski razvoj jer ukazuje na potrebu učenika da upozna nove vrste muzike, različite žanrove i stilove muzike. Druželjubivost pripada sferi socijalnog reagovanja (ponašanja). Za muzički i estetski razvoj ova dispozicija je važna u pevanju i sviranju na dečijim instrumentima. Organsku osnovu psihičkih funkcija čini organizam u celini, a posebno čulni organi (receptori), mišići i žlezde sa unutrašnjim lučenjem (efektori), i kao najvažniji, nervni sistem. Navedene funkcije omogućavaju prijem zvučnih draži (senzorne funkcije) i reakciju na primljene i analizirane zvučne draži (psihomotorne, emocionalne i socijalne funkcije). Muzički sluh je osnova za sve aktivnosti i njegov razvoj je jedan od primarnih zadataka muzičkog vaspitanja. On je urođena dispozicija (sklonost, mogućnost), koja postoji u svakom zdravom detetu, ali ne u jednakoj meri. Kao i pre škole, u razrednoj nastavi se razvoj sluha i ritma bazira na različitim igrama koje pomažu detetu da osluškuje, zapaža i prepoznaje različite zvukove, šumove i muzičke tonove. Cilj ovih igara je prelazak sa slučajnog na svesno slušanje, razvoj interesovanja za opažanje zvučnih pojava, auditivne pažnje i pamćenja zvučnih utisaka. Sluh se utvđuje sviranjem fraze na osnovu čega se od učenika traži da odgovori koliko je različitih tonova čuo. Sluh se može utvrditi i sviranjem i ponavljanjem pojedinih intervala. Na ovaj način, razvoj sluha doprinosi daljem razvoju opažanja različitih osobina tona (visine, jačine, trajanja i boje), muzičke memorije i ritma.

IV MUZIČKA UMETNOST I RAZVOJ ESTETSKIH SPOSOBNOSTI

Sposobnosti se određuju kao osobine ličnosti (ili dispozicije) koje omogućavaju uspeh u obavljanju određenih aktivnosti. U kognitivnoj sferi su senzorne, motorne i intelektualne sposobnosti i one su značajne za saznejne i intelektualne aktivnosti. U

afektivnoj sferi ličnosti su to emocije, a u konativnoj sferi su to motivi. S obzirom na definiciju estetskog vaspitanja, prema Pedagoškom rečniku (1967), estetsko vaspitanje se određuje kao vaspitanje uopšte, a sastoji se u razvijanju sposobnosti zapažanja, razumevanja, doživljavanja i ocenjivanja lepog u prirodi, umetnosti i društvenoj sredini, kao i razvijanju potrebe i sposobnosti za stvaranje lepog. U širem smislu, zadatak nastave je da razvije i formira učenikov smisao za estetske vrednosti koje se nalaze oko njega u svakodnevnom životu (predmeti i pojave), u prirodi i delima umetnosti. Na ovakav način formirane estetske sposobnosti se mogu odrediti kao stanje čulnih sposobnosti učenika, a osobine estetske ličnosti kao sposobnost njihove koordinacije sa svešću, umom i voljom.

1. Estetsko opažanje

Estetsko opažanje je živa aktivnost, u kojoj učestvuju čulni organi, nervni i intelektualni procesi, emocije i voljni napor. Ovaj odnos estetičari su različito objašnjavali jer su proces opažanja razmatrali sa aspekta vrednosti umetničkog dela, estetskog akta posmatrača i njegove čulnosti. Pod uticajem Huserla, N. Hartman (Hartman, 1968) ukazuje da je umetnost svet oblikujuće fantazije (perceptivne i reproduktivne), delom opažljive, jer gledalac čulno opaža jednu, a doživljava sasvim drugu realnost. Prva realnost za Hartmana je prednji (materijalni) plan koji sadrži čulno, vidljivo, kao što su boje, zvučni ton, reč, scena i sl. Kako mi vidimo više onoga što se može videti, čujemo više od onoga što se može čuti u jednom trenutku, ovaj prednji plan je pretpostavka pojave “zadnjeg plana” ili “pozadine” koji je najvažniji za estetsko opažanje. Taj “zadnji plan” za Hartmana predstavlja duhovnu sadržinu, izraz onoga što u umetničkom delu nije realno i što postoji samo za receptivnu svest. To su u slici svetlost i prostor, u muzici odnos tonova i njihova umetnička veza (muzička forma). Hartman ukazuje da ono što se prima čulima nije čista draž, već višedimenzionalna predstava (slika) koja predstavlja suštinu (biće) umetničkog dela. Ta “slika” budi emocije, uzbuđuje i omogućava estetski doživljaj. O estetskom opažanju sa aspekta geštalt teorije (psihologija oblika) govori i H. Gardner (prema: K. Radoš, 1993) u svom “Simboličkom pristupu”. Gardner ukazuje na dva vida opažanja, i to geštalt, kao sposobnost opažanja, prepoznavanja i izdvajanja celine predmeta (javlja se još u detinjstvu) i opažanje “oslobođenog geštalta”, koje se javlja kasnije i to kao sposobnost da se “vidi” izvan celine. Tek ovakvim opažanjem izvan celine počinje proces doživljavanja i to ne samo lepog već pre svega estetskog. Opažanje muzike je kognitivna sposobnost i prva etapa u percepciji muzike. Kao kognitivna sposobnost, ona je osnova muzičkog učenja, odnosno usvajanja muzičkih pojmova, uočavanja razlike u visini između dva tona i pevanja melodije, pa sve do analitičkog slušanja složenog muzičkog dela. Razvoj ove sposobnosti ide od jednostavnih do složenijih pojmova, što ukazuje da rana muzička iskustva imaju ulogu premeštanja opažajnog fokusa sa jednog aspekta muzičke draži na drugu, što kasnije doprinosi shvatanju muzičke celine. Pri slušanju muzike, koje je ujedno i primarni metod percepcije muzike, razvoj sposobnosti teče od najmanjih muzičkih celina i najelementarnijih tonskih tvorevina ka složenijim, odnosno od razvoja sluha, ritma, ka harmonskom osećanju, memoriji i dr. U slučaju slušanja umetničke

muzike razvoj sposobnosti opažanja se odvija obrnuto i to od opažanja celine umetničkog dela do njegovih sastavnih delova ili gradivnih elemenata. U razrednoj nastavi važno je da učenici samo "uoče" pojavu "deljivosti" i "nedeljivosti" muzičkog dela. Navedeno ukazuje da sposobnost opažanja muzike podrazumeva uočavanje opažajnih svojstava izdvojenih tonova i njihovo istovremeno zvučanje i mehanizam grupisanja, odnosno organizaciju muzičkih informacija. Ovaj proces se odvija hijerarhijski i obuhvata izdvajanje pojedinih delova zvučnog spektra, a zatim njihovu integraciju na viši stepen. Na taj način je moguće opaziti melodiju, harmoniju i ritam, muzičku formu koja za Hanslika (Hanslik, 1977) predstavlja samostalno lepo ili izraz duha, ali i sam duh. Opažanje melodije teče od opažanja konture melodije jer je ona globalna karakteristika, pa sve do tonaliteta i intervala. Opažanje visine tonova, koja je osnovna komponenta kasnijeg razumevanja melodije i razvoja muzičke memorije, jeste sposobnost koja se od 6. do 9. godine razvija izuzetno brzo sve do 12. godine, kada je ta sposobnost razlikovanja visine tonova praktično završena. Iz navedenih razloga se i opažanje melodije javlja ranije, i to kao celine. Isto se odnosi i na shvatanje i pamćenje melodije jer se one pamte nezavisno od njenih sastavnih delova (motiva, fraza, muzičke rečenice i sl.). Opažanje ritma kao elementarne forme muzičkog izražavanja i doživljavanja muzike počinje od uočavanja i podsećanja na ritmičke pojave u prirodi i najbližoj okolini i to kolektivnim uvežbavanjem. Primena brojalica, pitalica, pričalica i različitih dečjih igara omogućuje razvoj govornog ritma. Ovakvo opažanje ritma ne ukazuje na muzikalnost jer su ritam van muzičkog konteksta i ritam u muzici različiti. Opažanje i razlikovanje ritma u muzičkom kontekstu je neposredno povezano sa opažanjem melodije, pa na taj način i sa muzikalnošću. Ritam i metrika predstavljaju okosnicu svake muzičke tvorevine i muzičkog toka u vremenu. Metrika proučava raspored (takt), a ritmika se bavi relativnim odnosima trajanja zvučnih fenomena, što ukazuje da je metrika osnova harmonizacije muzičkog materijala u oblasti ritma. Za vremensku dimenziju je važan i fenomen tempa koji označava brzinu kretanja ritmičkog toka u subjektivnom (konkretnom) vremenu. Razvoj opažanja ritma ide od ritmičkog pokreta i njegove sinhronizovanosti sa muzikom, što ukazuje na tačnost opažanja ritma, a neposredno je povezan sa dobom i usavršavanjem motornih funkcija. Kao i pri opažanju melodije, ovaj razvoj je intenzivan od 6. do 9. godine, a posebno oko 11. i 12. godine.

Razvoj sposobnosti opažanja ritmičkih i melodijskih kretanja na početku školovanja se odvija postupno. Primer toga je primena usmenog diktata, i to samo u vidu jednostavnih melodijskih ritmičkih obrazaca u formi motiva. Uloga pažnje i pamćenja je posebno važna kao i značaj i uloga vežbanja. Vežbe treba započeti dečjim pesmama koje su interesantne i odgovaraju vokalnim sposobnostima učenika. Opažanje melodije se ostvaruje i zajedničkim pevanjem u odeljenju ili malom horu. Primeri takvih pesama su Na kraj sela, Kad si srećan, Rođendanska pesma i sl. I muzičke igre utiču na razvoj osećanja za melodiju i ritam jer se uključuju motorne radnje u vidu raznih pokreta, što omogućava i doživljavanje muzike. Primena muzičkih igara podrazumeva igre za razvoj ritma, za razvoj osećanja za melodiju i igre za razlikovanje tonova po visini. Opažanje harmonije kao izražajnog sredstva muzike (sem ritma i melodije), koja podrazumeva opažanje tonova koji simulativno zvuče, jeste sposobnost koja se, za razliku od opažanja

melodije i ritma, javlja kasnije. Razlog tome je nedovoljno harmonsko iskustvo mada su sposobnosti uočavanja i razlikovanja harmonije prisutne oko 8. do 10. godine. Za razvoj sposobnosti opažanja harmonije u kasnijim razredima, važno je slušanje instrumentalne muzike. Primer takvih kompozicija su dela: Na lepom plavom Dunavu (J. Štraus), Turski marš (W. A. Mocart), Veseli razgovori (J. S. Bah), Balkanska igra (M. Tajčević) i sl. Za razliku od opažanja harmonije, koja se opaža u skladu sa geštaltističkim načelima, harmonska analiza, kao uža naučna oblast, rezultat je učenja o muzici. Odgovarajuće harmonsko iskustvo, koje će doprineti razvoju harmonskih osećanja i sposobnosti opažanja harmonije, u razrednoj nastavi stiže se primenom muzičkih igara. Igre u kojima se peva uz pratnju nekog instrumenta doprinose harpmnskom doživljaju jer melodija sa pratnjom čini kompletnu harmonsku strukturu.

2. Estetsko doživljavanje

Estetski doživljaj zavisi od estetskog opažanja, emocionalnog razvoja i estetskog ukusa. Emocije su bazična komponenta doživljaja a rezultat su zrenja i učenja. Dečije doživljavanje zavisi od dobaa, osobina čulnosti, emocionalnosti i egocentričnosti. Ono je uglavnom subjektivno, naglašeno emocionalno i impulsivno, jer je i dečje mišljenje egocentrično, o svemu sudi prema sebi, a teško prema sudu drugih. Istražujući recepciju umetničkog dela, R. Ingarden (Ingarden, 1977. god.) ukazuje da se estetski doživljaj odvija u fazama koje slede jedna iza druge i vode ka neposrednom shvatanju umetničkog dela ili estetskog predmeta. Ovakav doživljaj može biti emocionalan ili podražavajući i oni se međusobno prepliću. Ingarden navodi da doživljaj počinje „uzbuđenjem“ ili estetskom prvobitnom emocijom, nakon nje sledi aktivan stvaralački odnos koji podrazumeva njegovo sagledavanje kao kvaliteta, a treća faza podrazumeva pojmovno prihvatanje kvaliteta i smirivanje doživljaja. Prema S. Bezdanov (1983), estetski doživljaj podrazumeva percepciju estetske forme koja se određuje u vidu opažanja delova kao celine i to pri opažanju umetničkog dela zbog njegove neposredne vrednosti (sebe radi). Bezdanov ukazuje da estetski doživljaj u sebi sadrži tenziju (iščekivanje) i opuštanje koje dolazi sa razrešenjem. Navedeno iščekivanje i opuštanje se oseća kao zadovoljstvo (uživanje), čiji intenzitet zavisi od toga koliko nama to delo znači (kakav je smisao dela za subjekt) i estetske forme umetničkog dela. Muzički doživljaj je po svojoj prirodi emocionalan i predstavlja osnovu upoznavanja muzičkih sposobnosti i osobina muzičke ličnosti. Osim emocionalne komponente, i čulnost (slušna komponenta) jeste važna za estetski doživljaj jer je neposredno povezana sa kvalitetom opažanja i razlikovanja melodijskih, ritmičkih i harmonijskih promena. Doživljaj melodije kao estetske i formalno misaone celine tonova različite visine i trajanja u učeniku se manifestuje kao ljubav, naklonost ili interesovanje, a doživljaj ritma i kao sposobnost tačnog reprodukovanja. Ovakav doživljaj muzike predstavlja suptilan vaspitni cilj u nastavi slušanja muzike i neposredno je povezan sa kvalitetom opažanja i vrednovanja muzike koja se sluša, što, opet, zavisi od muzikalnosti, talenta, muzičke preferencije i ukusa. Ovakvim slušanjem umetničke muzike (ili izvođenjem) izaziva se estetski i muzički doživljaj, koji zaokuplja celu ličnost učenika, njegov intelekt, osećanja i volju. Takav

doživljaj pojačava psihičke aktivnosti (pažnju, maštu, pamćenje), bogati emocije i razvija stvaralaštvo. Sva znanja koja su rezultat doživljaja su trajnija. Ovakva složenost muzičkog doživljaja i mnogostruka estetska vrednost muzike ukazuju da je muzički doživljaj individualan estetski akt slušaoca, pa su i svi ostvareni doživljaji prihvatljivi. Uloga nastavnika je, pre svega, u izazivanju doživljaja i njegovom kultivisanju. Muzički doživljaj kao unutrašnja motivacija, spontana ili izazvana emocija, važan je didaktički princip u nastavi Muzičke kulture, posebno u slušanju muzike. Slušanje muzike u nastavi Muzičke kulture predstavlja osnovu muzičkog doživljaja i sam doživljaj je osnova muzičkog opismenjavanja i diferencijacije osobina muzičke ličnosti učenika. Svaki muzički doživljaj „izazvan“ spoljnim uticajem (slušanjem muzike u nastavi) omogućava nastavniku da sagleda učenikove muzičke sposobnosti (iskazom uz pomoć crteža, verbalno ili pisano), što omogućava sagledavanje osobina muzičke ličnosti učenika. Slušanje muzike je i primarni metod u percepciji muzike i njenog doživljavanja u nastavi, ali i kao spontano izazvanog doživljaja na koncertu, u operi, filmu ili priredbi (konteksti). Muzički doživljaj kao didaktički princip neposredno je povezan sa principom individualnosti, ali i sa ostalim principima, što ukazuje na ulogu nastavnika da u svojim spoljnim uticajima u postupku izazivanja i kultivisanja pažljivo prati i usmerava svaki emotivan odgovor učenika. Svaki naveden odgovor učenika je rezultat njegovih različitih delatnosti, u čijoj osnovi se nalaze njegove sposobnosti da reaguje na estetske vrednosti muzike koju sluša. Kako je vrednovanje muzike konačan cilj slušanja muzike, opis navedenih delatnosti podrazumeva njeno uočavanje, čulno opažanje, pažljivo slušanje i doživljavanje, a učenikovo vrednovanje podrazumeva da se prema njoj odredi, da je rangira, proceni i sl. Sve navedeno obavezuje nastavnika da muzički doživljaj učenika posmatra kao slobodno i samostalno izražavanje svojih osećanja i misli i da u analizi doživljaja ne ide predaleko, već da, pre svega, podrži i stimuliše slobodno izražavanje doživljaja i procenu vrednosti, što će doprineti učenikovom interesovanju za muziku, ali i samopouzdanju. Muzički doživljaj je jedina osnova za sud o vrednostima muzike koja se sluša jer samo na taj način mi postajemo svesni njene estetske vrednosti. Ova visoko vrednovana muzička sposobnost je po mišljenju muzičkih pedagoga urođena, što ukazuje da nije vaspitljiva jer se estetske vrednosti ne mogu naučiti, ni čulno opaziti, već se mogu razumeti samo uz pomoć osećanja vrednosti. M. Gajger (prema: M. Uzelac, 1993) ovo osećanje vrednosti određuje kao specijalnu moć, kao čistu svest koja se nalazi između objektivnog i subjektivnog, nezavisne od realnosti i subjekta. Vrednost za Gajgera predstavlja svojstvo nekog dobra, predmeta koji nam nešto znači, što ukazuje da vrednost obavezno podrazumeva i estetski doživljaj.

3. Muzička umetnost i razvoj stvaralaštva

Stvaralaštvo je aktivnost koja se ostvaruje slobodnim ispoljavanjem mentalnih aktivnosti mišljenja, osećanja, doživljavanja i intuicije. Stvaranje lepog (prema: D. Plavša, 1961) jeste kreativni proces, potencijal i estetska aktivnost koju poseduje svako dete. Dečje crtanje, pevanje, različito modelovanje, dramsko predstavljanje, sviranje i komponovanje je potreba deteta, jedna vrsta igre jer je i sama igra kao stvaralačka

ekspresija slobodna i simbolička aktivnost deteta. Ova aktivnost ima izuzetan značaj za estetsko vaspitanje i treba je razlikovati od opažanja, doživljavanja i vrednovanja jer su i aktivnosti stvaralaca i publike takođe odvojene.

Muzičko stvaralaštvo (komponovanje, sviranje, pevanje i improvizacija) se određuje kao potencijal, kao veština koja ukazuje na neki stepen postignuća u stvaralaštvu. Ono je rezultat estetskog opažanja muzike, muzičkog doživljaja i čulnog i emocionalnog iskustva. Za razliku od predškolskog perioda, u kome su se veštine ispoljavale u vidu samoizražavanja, u razrednoj nastavi one se, pod uticajem zrenja i učenja, sve više bogate i diferenciraju, postaju rezultat znanja i obećanja, a ispoljavaju se novim izražajnim sredstvima. To ukazuje da je osnovna uloga nastavnika da optimalizuje znanje, veštine i dispozicije učenika, što će omogućiti i primenu veština. Treba izbegavati svako preterivanje jer pojava akademizma sputava kreativnost i stvaralaštvo. Muzičko stvaralaštvo je slično stvaranju jezika. Deca stvaraju spontane pesmice, što se može okarakterisati kao vid muzičke produktivnosti koja je rezultat ekspresivne kreativnosti.

Komponovanje muzike je izuzetno složen stvaralački proces, tajnovit i neuhvatljiv jer je motivisan velikim brojem podsticaja i suviše ličan. Analizirajući kreativne muzičke proizvode dece (improvizacije na različitim muzičkim instrumentima) K. Svonvik i Dž. Tilman (prema: K. Mirković, 1996) u svom "spiralnom modelu" ukazali su da deca do četvrte godine eksperimentišu instrumentalnim i vokalnim zvukom i ovladavaju muzičkim sredstvima jer im to čini zadovoljstvo. Drugi stepen (od četvrte do devete godine) je vreme imitacije, a odlikuje se detetovim imaginativnim pokušajima da muzičkim sredstvima predstavi svet oko sebe, na trećem stepenu (od desete do 15. godine) dete ispoljava svoje prve kreativne muzičke tvorevine. Za razliku od komponovanja, improvizacija je spontana i fleksibilna muzička izvođačka tvorevina jer se događa "odmah" i ne može se naknadno popravljati. To je oblik, kao pričanje priče, transformacije melodije, ali se ostaje u njenom okviru.

Izvođenje muzike u širem smislu se određuje kao oblik muzičkog ponašanja (koje se može opaziti), a u užem smislu u vidu sposobnosti čitanja sa lista, vežbanja i izvođenja. Čitanje sa lista je veština i prvi korak upoznavanja sa muzičkim delom i predstavlja proces povezivanja vizuelnog podatka sa slušanom informacijom, uz paralelno fizičko i motoričko izvođenje. Ovakvo "čitanje muzike" je deo muzičke pismenosti, u vidu kompetencije, koje podrazumeva i uključivanje svih receptivnih aktivnosti (povezivanje zvučne draži, melodijskih i harmonskih sklopova sa njihovim simboličkim predstavljanjem u vidu notnog zapisa) i izvođenja. U svemu tome važnu ulogu ima kvalitet opažanja a posebno mašte i pamćenja. Vežbanje je važno za razvoj motornih veština i predstavlja jedan oblik izvođenja. Vežbanje ritma pospešuje čitanje sa lista školske dece. Vežbanje treba započeti od melodije koja je deci bliska, prepoznatljiva, što ukazuje na postupak učenja po geštalt teoriji, odnosno na prvo upoznavanje celine muzičkog dela. Izvođenje muzike, posebno ekspertsko izvođenje, podrazumeva osmišljen, razrađen i uvežban mentalni plan i njegovo prevođenje u oblast motorike uz istovremeno ugrađivanje emocionalnih i izražajnih aspekta izvođenja. Razlika između "laika" i "eksperta", početnika i majstora, nije samo u stepenu ovladavanja mentalnim i tehničkim veštinama, već, pre svega, u stepenu svesnosti.

Pevanje je takođe oblik muziciranja koje podstiče estetski doživljaj, bogati emocije i utiče na formiranje estetskog ukusa. Pjesma kao jedinstvo poezije i muzike razvija muzičku osetljivost, muzičke sposobnosti (osećanje za ritam i melodiju, muzičko pamćenje) i govorne veštine. Psihološka istraživanja vokalnog reagovanja ukazuju da razvoj ove sposobnosti zavisi od sazrevanja, tj. od fiziološkog procesa razvoja naslednih osnova (dispozicija), ali delimično i od uticaja sredine i aktivnosti deteta. Razvoj vokalnog reagovanja počinje različitim i spontanim verbalizacijama (brbljanje, pevuckanje), pevanjem jednostavnih pesama sa rečima koje obiluju prostijim ritmom i promenljivim melodijama. Sve se to završava oko sedme godine, kada je dete sposobno da izražajno peva spontane, izmišljene i poznate pesme u nekom tonalitetu i tačne visine. Naveden tok razvoja ukazuje da dete prvo uočava globalne aspekte (pravac kretanja melodije, ritam) a tek nakon toga specifične aspekte pesme (tonalitet i visina tona).

Kao deo nastavnog plana i programa, slušanje muzike ima zadatak da razvije navike slušanja muzike, da podstiče estetski doživljaj i tako doprinese razumevanju muzičkih poruka i njihovog vrednovanja, sve radi razvoja estetskog doživljaja, mašte, navika i stvaralačkog impulsa. Stvaralački impuls je rezultat snažnog i neposrednog doživljaja muzike izazvan njenim izražajnim sredstvima (ekspresivnim sredstvima), posebno u melodiji i boji (koloristici), ali i u ritmu i harmoniji. Primer toga je arabeska (romanitčarska kratka forma), gde je melodija bogata i ekspresivna, sa kolorističkim efektima, punim i sjajnim zvukom koji su dočarali R. Šuman i K. Debisi u svojim Arabeskama. Ovakva muzika je stimulus za različite kreacije učenika u likovnom, poetskom ili motoričkom stvaralaštvu. Ovo dokazuje da među umetnostima postoji iskonska veza, koju učenik uz pomoć mašte može da uoči i pretoči u sopstveni izraz drugim sredstvima umetnosti. O odnosima među umetnostima pisali su komparativni estetičari sa aspekta svog poređenja asocijativnih odnosa, izvorne čulnosti i sl. O tome su govorili i stari Grci i ukazivali na „muzikalnu stranu poezije“, Betoven je rekao da je muzika „govor neizrecivog“ a Hegel je govorio o „razgovoru instrumenata u Mocartovim simfonijama“. Slušanje muzike omogućuje nastavniku da već na prvim časovima učenicima ponudi kratka muzička dela koja imaju i literarnu sadržinu i koja su na neki način učenicima već poznata. To su dela programske muzike, koja su stvorena na osnovu sadržinja iz literature, istorije, mita, umetnosti ili prirodnih pojava. Takva sadržina je uopštenog karaktera, emocionalna, a učenicima olakšava opaženje i doživljaj. Najjednostavnija je ona programska muzika koja se bavi opisom ili ilustracijom, odnosno tonskim slikanjem. Slušanje umetničke muzike omogućava učenicima da svoj doživljaj izraze govorom i sredstvima drugih umetnosti. Već je dokazana visoka korelativnost među umetnostima jer su sve one kreativne, simboličke, rezultat „igre“ i sl. O tome govore i komparativni estetičari i navode da među njima postoje analogije, odnosno integralna svojstva. To ukazuje da ostali umetnički predmeti u razrednoj nastavi imaju značajan stepen korelacije sa nastavom muzike i da samo od nastavnika zavisi kada, kako i koliko će doći do prožimanja muzike i ostalih predmeta što će omogućiti učenicima da u vidu samoizražavanja predstave svoj doživljaj u vidu književnog, likovnog ili motoričkog izraza. Nastavna praksa ukazuje da je likovni izraz najčešća pojava, pokretom se učenici izražavaju ređe, a najmanje je prisutno literarno izražavanje. Sve ovo ukazuje na stepen povezanosti muzike, slikarstva, poezije i

fizičkog vaspitanja, odnosno da je muzički doživljaj značajan činilac razvoja stvaralaštva u celini. Iz navedenih razloga svaki oblik estetskog izražavanja u razrednoj nastavi je značajan za estetsko vaspitanje. Ova aktivnost treba da prožima sve oblike nastave, ali i ostale vannastavne aktivnosti u školi. Uloga nastavnika u razvijanju stvaralaštva učenika je pre svega u podsticanju, i to u raznim umetnostima u kojima učenik svoj izraz treba da ispolji različitim izražajnim sredstvima. Njegov odnos prema takvom stvaralaštvu zahteva izuzetnu osetljivost, toleranciju i strpljenje jer je učenik u svom stvaralaštvu prikazao svoju individualnost, svoju intimu i naivan svet svoje mašte.

V ZAKLJUČAK

Učenje ne o umetnosti već kroz umetnost i to od najranijeg detinjstva, osnovni je cilj savremenog vaspitanja. Kulturna i umetnička (pa i muzička) integracija je pretpostavka postojanja sistema vrednosti koji treba da nam ponudi osnovne koordinate kako bismo znali sopstven smisao života. Vrednosni sistem koji čovek izabere određuje, pozicionira, uređuje i osmišljava njegov život. Iz navedenih razloga danas u vreme velike duhovne krize, koja je ozbiljnija od svih drugih kriza, uloga škole i nastave u umetničkom i muzičkom obrazovanju i vaspitanju je nezamenljiva. To je jedini način da danas, kada imamo potpuno zanemarene kapacitete (kulturni i umetnički potencijal), omogućimo deci nesmetano odrastanje. Ispunjenje ovih ciljeva i zadataka iz estetskog i muzičkog vaspitanja prvenstveno zavisi od nastavnika koji, pre svega, treba da poseduje istinski smisao za lepo u muzici i umetnostima. Samo će takav nastavnik uz pomoć adekvatnih oblika i metoda rada u svakom učeniku moći da prepozna, razvije i kultiviše njegovo interesovanje za lepo u muzici i umetnostima, da neguje i podstiče njegovo stvaralaštvo i tako obogati njegovo estetsko iskustvo. To je moguće ako nastavnik ovlada znanjima i veštinama iz estetskog i muzičkog vaspitanja, sagleda i upozna razvoj estetske misli i savremene poglede i učenja o estetskom i muzičkom vaspitanju. Posebno je značajno da u razrednoj nastavi nastavnik primeni različite muzičke didaktičke igre jer igra predstavlja jednu od centralnih kategorija estetike. Igra je temelj čovekove slobode i zato bliska svetu umetnosti jer je i sama umetnost, pa i muzika, slobodna i stvaralačka. Kultivisanje potrebe za igrom je važan cilj estetskog vaspitanja. Osim toga, za uspešan rad je neophodno poznavanje činilaca od kojih zavisi muzičko i estetsko vaspitanje, kriterijuma za vrednovanje muzičkih i umetničkih dela, odlika lepog i značaja muzičkog i estetskog ukusa. Estetsko i muzičko vaspitanje podrazumeva i primenu posebnih didaktičkih principa, metoda i sredstava rada, pri čemu je važno razlikovati umetničko vaspitanje od vaspitanja umetnošću.

LITERATURA

- Antović, M. (2004) : *Muzika i jezik u ljudskom umu*, Niš, Niški kulturni centar.
Bezdanov, S. (1983): *Estetski kvalitet i estetski doživljaj u procesu nastave i učenja*.
Novi Sad, Pedagoška stvarnost, br. 6, str. 491-501.

- Bogunović, B. (1988): *Motivacija postignuća kao činilac uspeha u učenju muzike*. Beograd, Psihologija, br.3-4, XXI, str. 91-99.
- Hanslik, E. (Hanslick 1977): *O muzički lepom*, BIGZ, Beograd.
- Hartman, N. (Hartmann, 1968.): *Estetika*, Kultura, Beograd.
- Ingarden, R. (Ingarden 1977.): *Doživljaj, umetničko delo, vrednost*, Nolit, Beograd.
- Kamenov, E. (2001) : *Koncepcija programa ekološkog vaspitanja i obrazovanja*, Sombor, Norma, br. 3, str. 121-137, Učiteljski fakultet.
- Mirković – Radoš, K. (1996): *Psihologija muzike*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mitrović, D. (1967): *Uloga estetskog vaspitanja u razvoju ličnosti*, Beograd, Zbornik Filozofskog fakulteta, X-2.
- Pedagoški rečnik (1967)
- Plavša, D., Popović B., Erić, D. (1961): *Muzičko vaspitanje I deo*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Radoš, K. (1993): *Kognitivno–razvojno stanovište o dečjem ispoljavanju umetnosti – shatanje H. Gardnera*, Beograd, Psihologija, br. 3-4, vol. XXVI, str. 371-378.
- Uzelac, M. (1993): *Estetika*, Novi Sad, Akademija umetnosti.
-

Summary: The aim of this paper is to present the role of music and teaching music culture in the development and cultivation of musical abilities of students in primary school class teaching. Music, especially listening to artistic music is the basis for the development of musical and aesthetic dispositions and abilities. Interest and musical sensitivity are the primary dispositions whose development is strongly linked to the development and cultivation of students' ability to observe experience, evaluate and create the beautiful. The article presents findings and studies by many authors in the field of aesthetics, aesthetics of music, music pedagogy and psychology of music. The role of music culture teachers and teaching has been particularly highlighted as two crucial factors in the development of musical and aesthetic abilities of students. The main task of teachers is to create a stimulating teaching situation in which the student and his response to the aesthetic value of music are to be the central issue of the aesthetic and music education, whereas the aesthetic experience will represent the basis for learning and the model for all other types of experience. Therefore, besides explanations of music art concepts, and aims and tasks of music culture instruction, this paper deals with the importance and the role of artistic music in the development of aesthetic dispositions and aesthetic abilities of students in class-teaching.

Key Words: art, music, aesthetics, teacher, abilities.